

משכן שילה

מים ראשונים: המשכן הנזכר לראשונה בפרשתנו ומוקדש לו מקום נרחב בתורה בכלל, ספר שמות בפרט, ליווה את עם ישראל בשנות נדודיו במדבר ובהתנחלותו בארץ וסופו שהתחלף במקדש הקבע שבנה שלמה. שהרי זו אחת מהמצוות שנצטוו בני ישראל בכניסתם לארץ: למנות להם מלך, להכרית זרעו של עמלק ולבנות את בית הבחירה (סנהדרין כ"ב). כך גם משתמע מהפסרת השבת המוקדשת למקדש שלמה. אך מסתבר שהדברים אירעו לאורך זמן רב. מינוי מלך אירע בימי שמואל ושואל, למעלה מארבע מאות שנה לאחר כיבוש הארץ בימי יהושע, ובניית מקדש שלמה עוד כחמישים שנה אחרי כן. ומה בינתיים? המשכן שנעשה לכאורה זמני ולצורך שנות המדבר, המשיך לתפקד כמקום אשר יבחר ה' לשכן שמו במשך זמן רב. המשאלה למקדש קבע בארץ ישראל שמובעת כבר בפרשת בשלח שירת הים, בפסוק: "תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכוון לשבתך פעלת ה' מקדש אדני כוננו ידך", תחכה לא רק לארבעים שנות המדבר, אלא לארבע מאות ויותר בארץ ישראל עצמה.

ויקהלו כל עדת בני ישראל שילה וישפניו שם את אהל מועד והארץ נכבשה לפנייהם: (יהושע יח א).¹

ויכעיסוהו בבמותם ובפסיליהם יקניאוהו: שמע אלהים ויתעבר וימאס מאד בישראל: ויטש משכן שילו אהל שכן פאדם: (תהלים עח נח-ט).²

ויעזב שם לפני ארון ברית ה' לאסוף ולאחיו לשרת לפני הארון תמיד לדבר יום ביומו: ... ואת צדוק הכהן ואחיו הכהנים לפני משכן ה' בבמה אשר בגבעון: להעלות עלות לה' על מזבח העלה תמיד לבקר ולערב ולכל הפתוב בתורת ה' אשר צוה על ישראל: (דברי הימים א פרק טז פסוקים לז-מ).³

מסכת זבחים פרק יד משניות ד-ח – מהקמת המשכן ועד מקדש שלמה

עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות.⁴ משהוקם המשכן, נאסרו הבמות ועבודה בכהנים. קדשי קדשים נאכלים לפנים מן הקלעים, קדשים קלים בכל מחנה ישראל.⁵ באו לגלגל, הותרו הבמות: קדשי

¹ ראו אזכור משכן שילה גם ביהושע יט נא בעת חלוקת הארץ לשבטים: "אלה הנחלת אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות למטות בני ישראל בגורל בשילה לפני ה' פתח אהל מועד ויכלו מחלק את הארץ". שילה כמרכז לאומי נזכרת פעמים לא מעטות בספרים יהושע, שופטים ושמואל, מקצתם נראה להלן, אנחנו נתמקד בשילה כמקום המשכן. נראה שהמשכן עליו מצטווים בני ישראל בפרשות שלנו, אשר מפורק ומורכב עשרות פעמים ומטולטל שנים רבות במדבר, מגיע סוף סוף למשכנו הקבוע, לאחר שעשה ארבע עשרה שנה בגלגל בשנים בהם כבשו בני ישראל את הארץ והתנחלו בה. האם זו הייתה מטרתו האמתית, המשכן בשילה ואילולי חרב היה נשאר עוד זמן רב, או שלכתחילה הייתה זו רק תחנת ביניים? האם יש לכך אזכור או לפחות רמז בתורה שפעמים רבות מזכירה את השאיפה להגיע לארץ ולהתנחל בה?

² ובהמשך הפרק שם, שמכיל תוכחות קשות על כפיות הטובה של עם ישראל למן תקופת המדבר ועד ההתנחלות בארץ, בא צמד הפסוקים: "וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בקר: ויבחר את שבט יהודה את ה' ציון אשר אהב". ספר תהלים, כידוע, מאד מצדד בבית דוד, אבל בין השיטין של בקורת על שבט יוסף ופרגון לשבט יהודה (שוב העימות בין שני האחים/שבטים הדומיננטיים), אפשר לשמוע קו מחשבה שאילולי החטאים, היה אולי נהפך משכן שילה לבית העולמים. צריך נימוק טוב מדוע עברה הבחירה משילה לירושלים ומיוסף ליהודה (עם שיתוף בנימין...).

³ בין משכן שילה ומקדש שלמה, עשה המשכן (בלי הארון שבעקבות חורבן שילה יצא לדרך נפרדת ושוב לא התחבר עם שאר כלי המקדש, אלא במקדש שלמה), תחנה נוספת: נב וגבעון, כשם שלפני משכן שילה שהה בגלגל כפי שנראה להלן. פרק טז בדברי הימים מתאר את ההכנות הגדולות שעשה דוד לבניית המקדש, ובהם העלאת ארון הברית להר הבית ושיכנו באוהל זמני (אוהל דוד). ראו ילקוט שמעוני שמואל ב רמז קמב: "ויביאו את ארון האלהים ויציגו אותו וגו' ויתן לפני ארון ה' וגו' ולהזכיר ולהודות. בשחר היו אומרים: הודו לה' קראו בשמו עד אל תגעו במשיחי. בין הערבים היו אומרים: שירו לה' כל הארץ עד ויאמרו כל העם אמנו והלל לה'. וכך היו עושים ארבעים ושלש שנים עד שהביאו שלמה לבית העולמים ... אבל אהל מועד שעשה משה במדבר ומזבח הנחשת שעשה בצלאל בן חור ואש שירדה מן השמים בימי משה, שם בבמה אשר בגבעון, שנאמר: ואת צדוק הכהן ואחיו הכהנים, לפני משכן ה' בבמה אשר בגבעון".

⁴ ובתוספתא זבחים יג ב: "עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות. משהוקם המשכן היו הבמות אסורות ואין כשרה אלא בכהנים". לכאורה, מיציאת מצרים בחודש ניסן (אחרי קרבן פסח), או ממתן תורה בחודש סיון, בשנה הראשונה של יציאת מצרים, עד חנוכת המשכן בראש חודש ניסן בשנה השנייה. אבל עפ"י המדרשים הכוונה מימות אדם הראשון וצאצאיו, דרך האבות, כולל עשו אחי יעקב שהיה בכור (בראשית רבה סג יג). ראו הטקס הגדול שמששה עושה בפרק כד בסוף פרשת משפטים ושם "נערי ישראל" הם הבכורות עפ"י המדרשים - שיש אומרים שהמשיכו לשמש בקודש עד הקמת המשכן ופרשת פדיון הבכורות בלויים ויש אומרים שפסקו מיד לאחר פרשת משפטים (זבחים קטו ע"ב). בתקופת היתר זו שבה לכאורה כל אחד היה יכול להקים במה בחצר אוהלו ולהקריב קרבן, גם נעשה העגל! וראויה תקופה זו לדף בפני עצמו: "עד שלא הוקם המשכן", אולי בפרשה זו בשנה האחרת.

⁵ אך ראו ויקרא רבה כב ה שאנשים מישראל הוסיפו להקריב בבמות יחיד גם לאחר הקמת המשכן ולפיכך צריכה הייתה התורה לחזור ולצוות: "איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה: ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן לה' לפני משכן ה' דם יחשב לאיש ההוא דם שפך ונקרת האיש ההוא מקרב עמו: למען אשר יביאו בני ישראל

קדשים נאכלים לפני מן הקלעים, קדשים קלים בכל מקום.⁶ באו לשילה,⁷ נאסרו הבמות. לא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן - והיא היתה מנוחה: קדשי קדשים נאכלים לפני מן הקלעים, קדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה.⁸ באו לנוב ולגבעון, הותרו הבמות: קדשי קדשים נאכלים לפני מן הקלעים, קדשים קלים בכל ערי ישראל.⁹ באו לירושלים נאסרו הבמות ולא היה להם עוד היתר והיא היתה נחלה: קדשי קדשים נאכלים לפני מן הקלעים, קדשים קלים ומעשר שני - לפני מן החומה.¹⁰

גמרא זבחים דף קיח - מבארת המשנה הנ"ל

באו לשילה וכו'. מנא הני מילי?¹¹ א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כתוב אחד אומר: "ותביאהו בית ה' שילה" (שמואל א א כד), וכתוב אחד אומר: "וַיִּטֹּשׁ מִשְׁפַּח שְׁלֹו אֶהָל שִׁפְן בְּאֶדְס" (תהילים עח ט), וכתוב: "וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר" (שם), הא כיצד?¹² לא היתה שם תקרה, אלא אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן, והיא היתה מנוחה.¹³ קדשי קדשים. מנא הני מילי?¹⁴ א"ר אושעיא, דאמר קרא: "הישמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה" (דברים יב יג)¹⁵ - בכל מקום אשר תראה אי אתה מעלה, אבל אתה אוכל בכל מקום שאתה רואה.¹⁶

....

תנו רבנן: ימי אהל מועד שבמדבר - ארבעים שנה חסר אחת, ימי אהל מועד שבגלגל - ארבע עשרה, ז' שכבשו וז' שחלקו. ימי אהל מועד שבנוב וגבעון - חמשים ושבע, נשתיירו לשילה ג' מאות ושבעים חסר אחת.¹⁷

....

כי אתא רב דימי אמר רבי, בשלושה מקומות שרתה שכינה על ישראל: בשילה, ונוב וגבעון, ובית עולמים, ובכולן לא שרתה אלא בחלק בנימין, שנאמר: "חופף עליו כל היום", כל חפיפות לא יהו אלא בחלקו של בנימין ...

את זבחייהם אשר הם זבחים על פני השדה והביאם לה' אל פתח אהל מועד אל הכהן וזבחו זבחי שלמים לה' אותם" (ויקרא יז ג-ה). משמע, לא קל היה לעקור את המנהג של במת יחיד. (שאוולי קיבל גם חיזוק מקרבן פסח שכל אחד שחט לפני פתח ביתו).

⁶ בתקופת הכיבוש והחלוקה (ארבע עשרה שנים), היה היתר די נרחב לבמות היחיד, למרות שהיה מרכז בגלגל. ראו גמרא זבחים קיז ע"א, ארבע שיטות חכמים לגבי תקופה זו, מה בדיוק הותר בבמת היחיד. ומכאן מקור הביטוי "עושה (או בונה) במה לעצמו".

⁷ ככתוב ביהושע יח א: "ויקהלו כל עדת בני ישראל שלה וישפניו שם את אהל מועד והארץ נכבשה לפניהם". ובמסורת חז"ל היה זה לאחר 14 שנים של כיבוש וחלוקה, כפי שנזכר בגמרא להלן.

⁸ משכן שילה הוא המנוחה ודרגת מרכזיות כמעט כמו ירושלים להלן שהיא הנחלה.

⁹ תקופת נוב וגבעון מתחילה לאחר מות עלי הכהן הגדול שבשילה ושבית ארון הקודש ע"י פלישתים, כמתואר בפרקים הראשונים של ספר שמואל א, ונמשכת עד בניית הבית בימי שלמה. ראו בגמרא זבחים שם שמחלקת תקופה זו לשניים: "כשמת עלי הכהן חרבה שילה ובאו לנוב. כשמת שמואל הרמתי חרבה נוב ובאו לגבעון". חורבן נב הוא המעשה הקשה שעשה שאול שהרג את כל כהני העיר על שנתנו מסתור לדוד (שמואל א פרק כב). בתקופה זו שוב היה היתר נרחב לבמות היחיד בדומה לתקופת הגלגל.

¹⁰ שילה היא המנוחה וירושלים היא הנחלה. אפשר היה לחשוב אחרת, ואכן, בגמרא זבחים קיט ע"א מובא שזו (מה שמובא במשנה) דעתו של רבי יהודה, אבל רבי שמעון סבור אחרת: "רבי שמעון אומר: מנוחה - זו ירושלים, נחלה - זו שילה". ולהלן שם גם דעות ששתיהן גם מנוחה וגם נחלה: "תנא דבי רבי ישמעאל: זו וזו שילה, רבי שמעון בן יוחי אומר: זו וזו ירושלים". כך או כך, שילה וירושלים הם תחנות הקבע ודרגה ברורה מעל לתקופות אחרות של המשכן/מקדש, כולל תקופת המדבר. בולטת מכולן היא שיטת רבי ישמעאל שכבר בשילה הייתה מנוחה ונחלה, עוד לפני מלוך מלך בישראל. בתקופת ירושלים חוזרת המנוחה והנחלה של משכן שילה שאילו שחטאו אפשר שהייתה נמשכת עוד זמן רב.

¹¹ מנין לנו שמשכן שילה היה בנוי כפי שהיה בנוי?

¹² אוהל או בית?

¹³ ראו במקבילה בירושלמי מגילה פרק א הלכה יב: "רבי פינחס בשם רבי יוסה בי רבי אילעאי: כתוב אחד אומר [תהילים עח ט] ויטוש משכן שילה וכתוב אחר אומר [שמואל א א כד] ותביאהו בית ה' שילה, הא כיצד? בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן והיא היתה מנוחה. א"ר עזריה: ובלבד ל' טפחים כבנין הבית והא כשם שהיה אהל מועד נטוי כך אהל שבשילה נטוי. א"ר יוסי רבי בון [שמות לט לג] קרסיו קרשיו בריחיו ועמודיו ואדניו והיו הקרסים נראין מתוכו ככוכבים ברקיע". משכן שילה הוא בית קבע, בית של אבנים, לא עוד קרשים כמו במשכן שבמדבר. אבל הכיסוי מלמעלה היה של יריעות המשכן שבמדבר, אליו נוספו הקרשים, הבריחים, האדנים והקרסים לדמות את רקיע השמים. בניין צנוע ופשוט, סמל של שילוב קבע וארעיות, בניין שהוא גם אוהל ומזכיר את אוהל מועד הראשוני ובו הארון, המנורה והשולחן וכל הכלים/שעשו משה ובצלאל. האם אפשר שזו הייתה כוונת התורה לכתחילה, כאשר אמרה: "במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם"? ראו שוב שיטת ר' ישמעאל בהערה 10 לעיל.

¹⁴ מנין לנו הדין של אכילת קדשי קדשים (וקדשים קלים) בתקופת משכן שילה?

¹⁵ והפסוק הסמוך שם: "כי אם במקום אשר יבחר ה' באהל שבתך שם תעלה עלתך שם תעשה כל אשר אנכי מצוה". משמע שגם משכן שילה היה בגדר "המקום אשר יבחר ה'" ולתקופה לא קצרה כפי שנראה להלן.

¹⁶ בירושלים, הנחלה, אפשר לאכול קדשים קלים (מעשר שני, קרבן פסח, שלמי נדבה) רק בתוך חומת העיר. בשילה, שאולי הייתה עיר פרזים, בכל מקום שרואים את שילה, שזה נשמע הרבה יותר רחב ופתוח. אך שים לב, לא בכל מקום שרואים משילה, נקודת המבט איננה מהמשכן החוצה, אלא בכל מקום שממנו ניתן לראות את שילה, היינו מהעולם החיצוני במבט למרכז. ראו שבח זה שייך לברכת יוסף שבנחלתו העיר שילה, בגמרא שם: "רבי אבהו אמר, אמר קרא: בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, עין שלא רצתה לזון וליהנות מדבר שאינו שלו, תזכה ותאכל כמלוא עיניה". וכשחרבה שילה, קראו עליה את הפסוק ביהושע טז ו: "וַיִּסַּב הַגְּבוּל מִזְרְחָהּ תְּאֵנָת שֵׁלָה - תֵּאֵנָת שֵׁלָה, מִקְדָּשׁ שֵׁלָה וְהָיָה אֹתוֹ מִתְּאֵנָת עָלָיו עַל אֲכִילַת קִדְשִׁים שֵׁלוֹ (שבטלה)".

¹⁷ 369 שנים עמד המשכן בשילה. מקדש ראשון עמד על מכונו 410 שנים ומקדש שני 420 (גמרא יומא ט ע"א, ויקרא רבה כא ט).

שכינה בחלק בנימין וסנהדרי גדולה בחלק יוסף, מדמצינו בבית עולמים דשכינה בחלקו של בנימין וסנהדרין בחלק יהודה:¹⁸

בראשית רבה צג יב, פרשת יגש – משכן שילה בתפר בין שני בני רחל

"ויפול על צוארי בנימין אחיו ויבך" (בראשית מה יד). וכי שני צווארים היו לו לבנימין? אלא אמר רבי אלעזר בן פדת: יוסף ראה ברוח הקודש ששני בית המקדשות עתידין ליבנות בחלקו של בנימין ועתידין ליחרב. ובנימין בכה על צואריו, ראה שמשכן שילה עתיד להיעשות בחלקו של יוסף ועתיד ליחרב.¹⁹

רש"י דברים פרק יב פסוקים ה-יא – משכן שילה הוא "לשכנו תדרשו"

לשכנו תדרשו - זה משכן שילה: ... כי לא באתם - כל אותן ארבע עשרה שנה: אל המנוחה - זו שילה: הנחלה - זו ירושלים: ... שמה תביאו וגו' - למעלה אמרו (פסוק ו) לענין שילה וכאן אמור לענין ירושלים.²⁰

רש"י תהלים פרק סג פסוק ג – דוד מייחל שהמקדש יהיה כשילה

כן בקדש חזיתך וגו' - כמו כאשר צמאתי לראות עוזך וכבודך. כדרך שחזיתך במקדש משכן שילה תשבע נפשי במראות עזך וכבודך.²¹

רש"י יהושע פרק כב פסוקים יב, כד – שניים וחצי השבטים מכבדים את שילה

לעלות עליהם לצבא - לפי שנאסרו הבמות משנקבע המשכן בשילה: מִדְּאָגָה מְדָבָר²² - מחמת דאגת יראת דבר חרפה, עשינו. כמה שמפרש, פן יאמרו בניכם מחר לחרף את בנינו, כשילכו להקריב במשכן שילה. שמה יאמרו: מה לכם ולה? והלא גבול נתן בינינו וביניכם את הירדן - זו דאגנו ועשינו.²³

במדבר רבה יד א, פרשת נשא – איסור במה בתקופת שילה

"לִי גִלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מְעוֹז רֵאשִׁי יְהוּדָה מְחֻקְקִי" (תהלים ס ט) - מדבר בארבעה שהקריבו באיסור במה.²⁴ "לי גלעד" - אמר האלהים, שלא יבוא אדם ויהרהר אחר אליהו שמגלעד שהקריב באיסור במה ובנה מזבח בהר

¹⁸ ובהמשך הגמרא שם: "רצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה ונכנסת לחלקו של בנימין ובה היה מזבח בנוי, והיה בנימין הצדיק מצטער עליה לבלעה, הכי נמי: רצועה היתה יוצאת מחלקו של יוסף לחלקו של בנימין, והיינו דכתיב: תאנת שילה". בנימין חופף ומגשר בין שני האחים הדומיננטיים מסיפור מכירת יוסף ועד ההתנחלות בארץ בה הם זולגים לתוך שטחו. יהודה, האח הבוגר שערב את בנימין והיה מוכן לתת נפשו עליו, חופף עליו מדרום. יוסף (אפרים) הוא אחיו בדם מאותה אם, חופף עליו מהצפון (רש"י יהושע יח יד). ראו דברינו **יהודה יוסף ובנימין** בפרשת יגש.

¹⁹ וכן הוא בגמרא מגילה טז ע"ב: "ויפל על צוארי בנימין אחיו - כמה צוארין הוו ליה לבנימין? - אמר רבי אלעזר: בכה על שני מקדשים שעתידין להיות בחלקו של בנימין, ועתידין ליחרב. ובנימן בכה על צואריו - בכה על משכן שילה שעתידין להיות בחלקו של יוסף, ועתידין ליחרב". אבל לא נמהר לדון בחורבן שילה, זה עוד יגיע להלן.

²⁰ עפ"י פירוש רש"י, פסוקי התורה בדברים פרק יב מכוונים לארבע התקופות מכניסת בני ישראל לארץ ועד בניית מקדש שלמה. פסוקים ה-י מכוונים על משכן שילה: "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם לשים את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה: ... ואכלתם שם לפני ה' אלהיכם ושמחתם בל משלח ידכם אתם ובתיכם אשר ברכך ה' אלהיך: ... ועברתם את הירדן וישבתם בארץ אשר ה' אלהיכם מנחיל אתכם והניח לכם מכל איביכם מסביב וישבתם בטח". מפסוקים יא ואילך: "והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיכם בו לשכן שמו שם וכו'" - מקדש שלמה. ראו פירוש רמב"ן במדבר טז כא, שלא מוכן לתת למשכן שילה את הכבוד הראוי לו ומשווה את כל מאות השנים מהכניסה לארץ ועד בנין בית המקדש בירושלים כאילו היו אלה עדיין שנות המדבר: "ואני אומר בדרך סברא, שהיה עונש על ישראל בהתאחר בנין בית הבחירה, שהיה הארון הולך מאהל אל אהל כגר בארץ ואין השבטים מתעוררים לאמר נדרוש את ה' ונבנה הבית לשמו, כענין שנאמר (דברים יב ה) לשכנו תדרשו ובאת שמה, עד שנתעורר דוד לדבר מימים רבים ולזמן ארוך וכו'". ראו גם כיצד הוא מפרש את "לשכנו תדרשו" בדברים פרק יב. הכל על ירושלים. אך רש"י בשיטתו, משכן שילה עמד שנים רבות וכלשון פרשן רש"י גור אריה על הפסוק: "לשכנו - ששם יהיה המשכן קבוע, ולא היה זה במדבר, וכן לא היה זה באותן י"ד שנים שכבשו ושחלקו, לא היה משכן רק מטולטל, ולא היה לו מקום קבוע. ובשילה הקימו המשכן, ונקרא זה לשכנו". הגיעו אל המנוחה אם לא הנחלה.

²¹ דוד המלך בספר תהלים מייחל לחזות בקודש ולשבוע נפש במקדש שלמה, כמו שהיה במשכן שילה. ראו פירוש רש"י גם לשיר השירים פרק ג: "אחזתיו ולא ארפנו - לא נתתי לו רפיון עד שהביאותיו אל משכן שילה בשביל כל זאת שעשה לי ... אפריון עשה לו - זה אהל מועד שנקבע במשכן שילה עשה לו אפריון חופת כתר לכבוד". האם בדורות רבים שלאחר חורבן בית ראשון ושני עולים להגעיגועים שילה דווקא למשכן שילה הראשוני והפשוט יותר, מה שמתחבר יותר טוב למקדשי מעט שלנו?

²² ראו הפסוק המלא שם: "ואם לא מדאגה מדבך עשינו את זאת לאמר מחר יאמרו בניכם לבנינו לאמר מה לכם ולה' אלהי ישראל".

²³ אנחנו בסוף ספר יהושע, פרק כב, בסיפור המזבח שהקימו בני גד ובני ראובן וחצי שבט מנשה כאשר השלימו את משימתם לסייע לאחיהם וחזרו לעבר הירדן המזרחי והקימו "מזבח על הירדן מזבח גדול למראה". תשעה וחצי השבטים חושדים בהם שהם מבקשים להתנתק מעם ישראל. ראו הסיפור הזה במקור שם. מה שחשוב לנו הוא היישום המידי של איסור במה מיד לאחר הקמת המשכן בשילה. מכאן אנו גם למדים שבני גד וראובן וחצי שבט מנשה שהו בארץ ישראל המערבית כל ארבע עשרה השנה של כיבוש וחלוקה, קיימו במלואה את התנאי שהתנה עמהם משה ומכירים בחשיבותה של שילה. ראו טקס הפרידה של יהושע מהם בתחילת פרק כב שם, פסוקים א-ו. אך מיד לאחר מכן מזדעקים שאר השבטים על הקמת המזבח בירדן.

²⁴ אישים שקשורים בארבעה שנזכרו בפסוק: גלעד, מנשה, אפרים ויהודה.

הכרמל והקריב עליו קרבן ובית המקדש היה קיים ... אמר הקב"ה: אני הוא שאמרתי לו שיעשה כך²⁵ ... "ולו מנשה" - שלא יאמר אדם ויהרהר אחר גזעו בן יואש שהיה מן מנשה ... שהקריב באיסור במה²⁶ א"ר אבא בר כהנא: שבע עבירות עבר גזעו באותה שעה: שֶׁקָרַב²⁷ והיה זר, ובן כמרים, והקריב בלילה, ומעצי אשרה, ושור מוקצה לעבודת כוכבים, ושור נעבד, ובאיסור במה, שהרי המשכן היה בשילה. אמר האלהים: אל יהרהר אדם אחריו, לשמי עשה ואני הוא שאמרתי לו וכו'.²⁸

שופטים פרק יח פסוק לא – פסל מיכה

וַיִּשְׁמְעוּ אֶת פְּסַל מִיכָה אֲשֶׁר עָשָׂה כָּל יְמֵי הַיּוֹת בֵּית הָאֱלֹהִים בְּשֵׁלָה:

מסכת סנהדרין קג ע"ב: תניא, רבי נתן אומר: מגרב לשילה שלשה מילין, והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתערבין זה בזה.²⁹

שופטים פרק כא פסוק יט – חג המחולות בשילה

וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה חַג ה' בְּשָׁלוֹ מִיָּמֵינוּ אֲשֶׁר מִצְּפוֹנָה לְבֵית אֵל מְזַרְחָה הַשָּׁמַשׁ לְמִסְלָה הַעֲלָה מִבֵּית אֵל שְׁכָמָה וּמִגֵּב לְלִבְוֹנָה: ... וְרֵאִיתֶם וְהִנֵּה אִם יֵצְאוּ בְּנוֹת שִׁילוֹ לְחֹל בְּמַחְלוֹת וַיֵּצְאוּ מִן הַכְּרָמִים וְחִטְפָּתֶם לְכֶם אִישׁ אִשְׁתּוֹ מִבְּנוֹת שִׁילוֹ וְהִלַּכְתֶּם אַרְצָ בְּנִימָן.³⁰

מדרש שמואל (בובר) פרשה א סימן ה - עלייה לרגל לשילה

"כי האלהים מענה בשמחת לבו" (קהלת ה יט), זה אלקנה, כשהיה מדריך את ישראל ומעלה אותן לשילה. לא בדרך שהיה עולה בשנה הזאת היה עולה בשנה אחרת. אלא בכל שנה ושנה היה עולה בדרך אחרת, בשביל לשמע את ישראל להעלותן לשילה, לפיכך הכתוב מייחסו: "ויהי איש אחד מן הרמתים".³¹

²⁵ למעשה אליהו בהר הכרמל הקדשנו שני דפים: [נוסח מקוצר ונוסח מורחב](#) בפרשת כי תשא.

²⁶ ראו שופטים פרק ו.

²⁷ שהקריב.

²⁸ ראו ברשימת הארבעה, נוסף לאלוהים וגזעו גם יהושע עצמו, שהוא "אפרים" בפסוק, על המזבח שהקים בהר עיבל! "אפרים מעוז ראשי זה יהושע בן נון שבא מאפרים ... אם בא אדם לומר: למה בנה מזבח בהר עיבל? ... והלא המשכן היה שם ... אמר האלהים: אני הוא שאמרתי לו וכו'". כמו כן ברשימה דוד, שהוא "יהודה" בפסוק, כשרכש את חלקת הר הבית מידי ארונה היבוסית והקים שם מזבח והעלה עליו עולות: "יהודה מחוקקי זה דוד שבא מיהודה. אם יאמר לך אדם למה הקריב דוד באיסור במה ... אמר האלהים: אני הוא שאמרתי לו וכו'". ראו דברינו [קניית הר הבית](#) ביום ירושלים.

²⁹ במקביל למשכן שילה נעשה ופעל פסל מיכה תקופה ארוכה. ראו הסיפור במקור שם. פסל מיכה לא התחיל מיד עם הקמת משכן שילה בתקופת יהושע אבל די בתחילת ספר שופטים, ראו סדר עולם רבה פרק יב שעפ"י מסורת חז"ל, פרשת פסל מיכה כמו גם מעשה פילגש בגבעה, אירעו בתחילת הספר ולא בסופו כנוסח שבידינו – מה שאולי משנה את לימודנו את ספר שופטים. על המזבח שבנו שבטי עבר הירדן המזרחי מחו בני ישראל והיו מוכנים אף לצאת למלחמה, אבל על פסל מיכה לא מחו "והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתערבין זה בזה". אולי זה ההבדל בין תקופת יהושע והשופטים. ראו יהושע כד לא: "וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת ה' כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הָאָרִיכוּ יָמֵים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וְאֲשֶׁר יָדְעוּ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה ה' אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל", וכן הפסוקים החותמים את שופטים פרק ב. לעומתם, ראו הפסוק בפרשת פסל מיכה, שופטים יז ו: "בְּיָמֵינוּ הָיָה אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיֵּשֶׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה". אך כשנחרבה שילה פסק משום מה גם פסל מיכה, כפי שהפסוק מעיד על כך. ראו פירוש רד"ק על פסוק אחד קודם שם: "עד יום גלות הארץ" שבניגוד לרש"י ולמדרשים, מזהה עם חורבן שילה. איזו גלות הייתה שם? ראו דברינו (שופטים יח ל): "מדרך הסברא נראה כי עד יום גלות הארץ הוא יום שגלה הארון ועליו נאמר ויטש משכן שילה וגו' ואמר ויתן לשבי עוזו ותפארתו ביד צר ויסגר לחרב עמו וכו' וזה נאמר על פסל מיכה. ושם הוא מתעב על כך שעלי לא מחה על כך וגם לא שמואל. ראו פירושו שם. [ולפסל מיכה](#) הקדשנו דף מיוחד בדפים המיוחדים.

³⁰ מפסל מיכה לסיפור הקשה של פילגש בגבעה עליו הרחבנו בדברינו [בין סדום לפילגש בגבעה](#) בפרשת וירא. תקנת הנשואים משבט בנימין הייתה לחטוף נשים משבט יוסף ששילה היא בנחלתו (אח"כ נטמע שבט בנימין בשבט יהודה, שוב התחברו שלושה השבטים: יוסף יהודה ובנימין). גם אירוע זה מועתק לתחילת תקופת השופטים על חז"ל כפי שהזכרנו לעיל. מסיפור זה אנו למדים על חג לה' בשילה, המתקיים "מימים ימימה", היינו פעם בשנה, ראו דברינו בנושא זה בפרשת בא. חג שבו יצאו בנות ישראל לחולל בכרמים. חג שהשתמר גם בימי בית ראשון ואולי גם בית שני ונקשר עם יום הכיפורים וט"ו באב (היינו פעמיים בשנה), ככתוב במסכת תענית פרק ד משנה ח: "אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים שבהן בנות ירושלים יוצאות בכל לבן ... וחולות בכרמים". ראו דברינו [יום שהותרו שבטים](#) בט"ו באב. ראו גם רש"י דברי הימים ב י טו: " ... ושכם עיר קטנה סמוכה לשילה כדכתיב (סוף שופטים) והנה חג לה' בשילה מימים ימימה במסילה העולה מבית אל שכימה וכתוב בירמיה משכם ומשילה. ולכבוד משכן שילה נאספים לשכם שהוא ראוי לאסיפת בני אדם וסמוכה לשילה וכשנאספים בשכם אז יסור שבט מיהודה ששם המלכות נחלקה". היום אנו יודעים שיש מרחק של כעשרים ק"מ בין שילה ובין שכם, והפסוק מדבר על המסילה העולה לשכם. ע"פ קרבה זו יכולה להפחית מהביקורת של מדרש במדבר רבה לעיל על יהושע. שכם ושילה הם כמרכז (רוחני) אחד.

³¹ ספר שמואל פותח בתיאור קיום מצוות עלייה לרגל שקיים אלקנה אבי שמואל, מצווה שהמדרש מעצים ומפאר. אך דא עקא שמיד בנערותו של שמואל הקיץ הקץ על משכן שילה ונשבה ארון ה'. כנגד חסידותו של אלקנה מוצגים חטאיו של בית עלי הכהן הגדול האחרון ששירת בשילה ובניו. ראו שם בתחילת המדרש, הפסוק המלא בקהלת ה יט: "כִּי לֹא הִרְבֵּה זָכַר אֶת יְמֵי חַיָּיו כִּי הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה בְּשִׁמְחַת לְבוֹ. המדרש חוצה פסוק זה לשניים: "כִּי לֹא הִרְבֵּה זָכַר אֶת יְמֵי חַיָּיו" – זה עלי, "כִּי הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה בְּשִׁמְחַת לְבוֹ" – זה אלקנה. אבל עפ"י סדר קורות העתים נראה שאנחנו לקראת סוף ימי משכן שילה.

שמואל א פרק ג פסוקים כ-כא – שמואל בסוף ימי משכן שילה

וַיֵּדַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדֹּן וְעַד בָּאֵר שָׁבַע כִּי נֶאֱמַן שְׁמוּאֵל לְנִבְיָא לַה': וַיִּסֹּף ה' לְהִרְאֶה בְּשִׁלָּה כִּי נִגְלָה ה' אֶל שְׁמוּאֵל בְּשִׁלּוֹ בְּדָבַר ה': ³²

ירושלמי יומא פרק א הלכה א – חורבן שילה בהשוואה לחורבן המקדשים

ר' יוחנן בר תורתא אמר: מצאנו שלא חרבה שילה אלא שהיו מבזים את המועדות ומחללין את הקדשים. מצאנו שלא חרב הבית בראשונה אלא שהיו עובדי כוכבים ומזלות ומגלי עריות ושופכי דמים. אבל בשני מכירין אנו אותם, שהיו גייעין בתורה וזהירין במצות ובמעשרות וכל ווסת טובה היתה בהן, אלא שהיו אוהבין את הממון ושונאין אלו לאלו שנת חנם. וקשה היא שנת חנם שהיא שקולה כנגד ע"א וגילוי עריות ושפיכות דמים. ³³

במדבר רבה יב יד פרשת נשא – אוהליך יעקב

"המשכן". ³⁴ זהו שכתוב: "מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל" (במדבר ד ה). "מה טובו אוהליך" - זה אוהל מועד שבמדבר ושבגלגל ושבשילה ובנוב וגבעון. "משכנותיך ישראל" - אל תהי קורא משכנותיך אלא מְשִׁכְנוֹתֶיךָ - שהמשכן והמקדש נתמשכנו ע"י ישראל בעת שחטאו, משכן מנין? שנאמר: "ויטש משכן שילה, אוהל שיכון באדם" (תהלים עח ס) - שנתמשכן ע"י ישראל, שנקראו "אדם": "ואתן צאני, צאן מרעיתי, אדם אתם" (יחזקאל לד לא). המקדש מנין? שנאמר: "שפך חרון אפו ויצת אש בציון" (איכה ד יא), ואומר: "חבול חבלנו לך" (נחמיה א ז) - זה מקדש ראשון ומקדש שני. כמו שאתה אומר: "אם חבול תחבול שלמת רעך" (שמות כב כה). לכך נקרא משכן, שכך אמר לו הקב"ה למשה: אמור להם לישראל שיעשו לי משכן שאם יחטאו יהא מתמשכן על ידיהם. ³⁵

אבן עזרא בראשית פרק מט פסוק י - מי זה "שילה" בברכת יעקב ליהודה

"לא יסור שבט מיהודה" - לא יסור שבט גדולה מיהודה עד שבא דוד שהוא תחילת מלכות יהודה ... "עד כי יבוא שילה" ... יש מי שפירש אותו על עיר שילה, ויפרש יבוא כמו "ובא השמש" (ויקרא כב ז), או: עד כי יבוא - קץ שילה, כי כן כתוב: "ויטוש משכן שילה" (תהלים עח ס), ואחר כך: "ויבחר בודד עבדו" (שם, ע), גם זה איננו רחוק. ³⁶

³² ככה מסתיים פרק ג בספר שמואל א בו נחתם גורלו של בית עלי וגורל המשכן בשילה. שביית ארון הברית בסוף ימי עלי ומותו של עלי, מתחברים בגישת המדרשים והפרשנים, עם סופו של משכן שילה. שמואל היה נער בעת חורבן שילה. עלייתו של שמואל כנביא מתרחשת בעת ששילה כבר חרבה ומעמד הכהונה יורד. עיקר פעולתו של שמואל הוא בתקופת נב וגבעון (חמישים ושלוש שנים בגמרא זבחים לעיל ושמואל חי חמישים ושתיים שנה). אבל מעט הזמן ששהה שמואל במקדש שילה הספיק לו לקבלת שפע נבואתו וממנה גם לבני נביאים. ראו אברבנאל שמואל א כח ג: "הנה אחרי שחלה הנבואה על שמואל נתמלא הבית כולו אורה והיו בישראל באמצעותו נביאים הרבה". משילה מקבל שמואל את נבואתו לשנים הבאות בהם יעבור המשכן (בלי ארון הקודש) לנב, שמואל ימליך את שאול למלך ראשון על ישראל, המשכן ינדוד לגבעון אחרי הרג נב עיר הכהנים בידי שאול, שמואל יקרע את המלוכה משאול וימליך את דוד שיקנה את הר הבית ויעסוק בהכנות לבניין בית המקדש שבנה שלמה בנו. שמואל הוא נביא בין שני בתים. ³³ סוף דבר חרבה שילה, אבל על רקע אזכור חורבן שני בתי מקדש הקבע, נשמע כאילו עוונה היה קל ורחוק יותר. ראו מקור דרשה זו בתוספתא מנחות יג כב שם עוונה של שילן הוא רק "ביזיון קדשים". בא הירושלמי ומוסיף את ביזוי המועדות. ובבבלי יומא ט ע"א: "גילוי עריות וביזיון קדשים". שכולם פירושים שונים לחטאיהם של בני עלי. כך או כך, חורבן שילה משמש אזהרה לאנשי בית ראשון ע"י ירמיהו הנביא. ראו ירמיהו ז יב, יד: "כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו אשר שכנתי שמי שם גראשונה וראו את אשר עשיתי לו מפני רעת עמי ישראל: ... ועשיתי לבית אשר נקרא שמי עליו אשר אתם בטחים בו ולמקום אשר נתתי לכם ולאבותיכם פאשר עשיתי לשלו". והעם כועס עליו: "מדוע נבית בשם ה' לאמר קשלו יקה הבית הזה והעיר הזאת תחרב מאין יושב ויקהל כל העם אל ירמיהו ב"ית ה'" (ירמיהו כו ט). נראה שאזכור שילה לאנשי בית ראשון הוא ייחודי לירמיהו הכהן מענתות. אבל ראו מי הוא שמנבא נבואה קשה על שלמה והבית אשר בנה? אחיה השילוני! (מלכים ב פרק יא). האם מקרי הוא שנבואה זו נאמרת מפי תושב שילה (או מי שמוצא משפחתו משילה)?

³⁴ הדרשה היא על הפסוק בפרשת נשא במדבר פרק ז פסוק א: "ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וכו'". ³⁵ ראו מקבילה במדרש תנחומא (בובר) פרשת נשא: "ויהי ביום כלות משה. זהו שאומר הכתוב: מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל - אם אוהליך למה משכנותיך, ואם משכנותיך למה אוהליך? אלא מה טובו אוהליך אלו אוהלי משכנותיך, אל תהי קורא כן אלא מְשִׁכְנוֹתֶיךָ. א"ל הקב"ה למשה: אמור לישראל שיעשו לי משכן, שאם יחטאו יהא מתמשכן על ידיהם. תדע לך שהוא כן, כשחטאו מה כתיב? שמע אלהים ויתעבר (תהלים עח נט), מה כתיב אחריו? ויטוש משכן שלו אהל שיכון באדם (תהלים עח ס), זה המשכן. שלא נעשה אלא שיהא מתמשכן על ישראל". ובאיכה רבה ד יד: "מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך ... בכי לאסף נהי לאסף קינה לאסף, ומה אומר מזמור לאסף? ... המלך הפך חופתו של בנו ואתה יושב ומזמר? ... אמר להם: מזמור אני ששפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל". בעידן דריתחא, המשכן, האהל, המקדש, אינם אלא אבנים, יריעות ועצים. מוטב יאבדו אלה ולא בני האדם. וכל זה מפי פסוק בברכת בלעם דווקא. ועל המשכן המתמשכן, כבר הרחבנו לדרוש בדף [שני משכנות](#) בפרשת פקודי.

³⁶ שילה נזכרת גם בברכת יעקב ליהודה ושאלה ראשונה היא אם בכלל הכוונה כאן למקום שילה שאנחנו עוסקים בו. חז"ל פירשו את העניין על המשיח שאחד משמותיו הוא שילה (סנהדרין צח ע"ב, בראשית רבה צח ח, איכה רבה א נא). אבן עזרא מעלה את

רשב"ם בראשית פרק מט פסוק י – וויכוח עם הנוצרים

"ולו יקחת עמים" - קבוצת האומות שהיו כפופים תחת שלמה אביו ... נתקבצו שם להמליך רחבעם כדכתיב: "וילך רחבעם שכמה כי שכם בא כל ישראל להמליך אותו". ושכם אצל שילה כדכתיב ביהושוע: "וואסוף יהושוע את כל שבטי ישראל שכמה" ... וגם בשופטים: "הנה חג י"י בשילה וגו' למסילה העולה מבית אל שכמה". וגם בירמיה: "ויבאו האנשים משכם משילו ומשמרון". וקרקע חלקה היה בשכם סביב האלה אשר עם שכם הראויה להתקבץ שם בני אדם ולכבוד משכן אשר בשילה הסמוך שם.³⁷ ופשט זה תשובה למינין. שאין כתוב כי אם שילה שם העיר ... ולא "שלו" כתוב כאן כדברי העברים ולא שליח כדברי הנוצרים.³⁸

שבת שלום

מחלקי המים

שילה הקדומה

האפשרות שמדובר בשילה המקום ומקשר את הפסוק לנושא שלנו: כאשר תרד שילה, יגיע תורה של מלכות יהודה. ראו בדומה פירוש שכל טוב (בובר) בראשית פרשת ויחי פרק מט: "עד כי יבא שילה. עד כי יבא ויתכסה כבוד שילו, כמו ובא השמש (ויקרא כב ז), דהיינו לשון שקיעה, וכן הוא אומר ויטוש משכן שילו אהל שכן באדם (תהלים עח ט), וסמוך ליה ויבחר בודו עבדו (שם שם ע), ולאחר שינטש משכן שילה מיד: לו יקחת. למלך שיהודה מעמיד".

³⁷ פה הולך רשב"ם בדרך פירוש רש"י סבו בדברי הימים ב' י טו שהבאנו בהערה 28 לעיל: "ושכם עיר קטנה סמוכה לשילה כדכתיב (סוף שופטים) והנה חג לה' בשילה מימים ימימה במסילה העולה מבית אל שכמה, וכתוב בירמיה: משכם ומשילה. ולכבוד משכן שילה נאספים לשכם שהוא ראוי לאסיפת בני אדם וסמוכה לשילה וכשנאספים בשכם אז יסור שבט מיהודה ששם המלכות נחלקה". אבל רש"י מפרש על כינון מלכות בית דוד ואילו רשב"ם על התפוררותה. מה מביא אותו לפירוש דחוק זה?

³⁸ זה הפולמוס עם הנוצרים שאמצו את השם שילה בברכת יעקב ליהודה, למשיחם. כאבן עזרא, גם רשב"ם מפרש את שילה שבברכת יעקב ליהודה כשם מקום העיר שילה, אבל מסיבות שאולי לא הטרידו את אבן עזרא, כמו הוויכוחים עם הנוצרים. שילה הוא שכם הוא מקום התכנסות השבטים בעת עליית רחבעם לשלטון אחרי מות שלמה. יעקב בברכתו רצה להצניע את התחלת נפילת בית דוד: "עיקר הגדולה של יהודה שמדוד עד רחבעם לשלטון אחרי מות שלמה. יעקב בברכתו רצה להצניע את התחלת נפילת בית שמשילה ואילך נתמעטה". פירוש זה החוזר אל תקופת השופטים ובית ראשון, בא בתגובה לשימוש שעשו הנוצרים בברכה זו של יעקב ליהודה (ואולי גם הכירו את פירושי חז"ל על שילה שהוא אחד משמותיו של המשיח). שילה הוא שם של מקום, טוען רשב"ם, גם אם מדובר בהתחלת התפוררות שלטון בית דוד.